

KÖNYVISMERTETÉS.

Nala és Damajánti — Hindu rege a Mahábháratából. Szanszkritből fordította *Fiók Károly*. Budapest(en) 1885. k. 8 r.

Olvasóm, a ki — felteszem róla — figyelemmel kíséri irodalmunk mozzanatait, legott azt fogja mondani kezdő soraimra, hogy hegyre hordok földet, mert hiszen a magyar „Nala“ derekasan van már ismertetve az Egyetemes Philologiai Közlöny id. (X.) évf. 3. füzete 331—338. lapjain. Csak vakondok turásra hordok földet, t. o., mert az idézett cikket „ismertető“-nek csak félig-meddig, „derekas“-nak pedig éppen nem tartom. Nem, hogy eltartóztatott volna a földhordástól, sőt a következő passzus:

„Legnagyobb dicséretet érdemel a fordítás (a) *hűségért* . . . s mondhatom, alig ismerek fordítást az Aranyéin kívül, mely a *tartalmi hűség* követelményének a *magyarosság* legcsokélyebb *kára* nélkül oly tökéletesen megfelelne,“ — mindamellet, hogy ezt a tulajdosságot magasztalást bíráló maga megesökkenti, midőn tiz példát hoz fel, melyekben vastagon vétett fordító a követelt „hűség“ ellen — indokolandó tiltakozásra éppen ösztönzött.

Mint hogy a mai nyelvészetben fontos szerepet játszik a phonologia, ezzel a rovattal kezdem gáncsaimat.

A szanszkrit (nem „szankrit“) nyelv tudtomra egyedül egyezik a magyarral nem csak abban, hogy: 1) élesen megkülönböztetett **a**-ja és **á**-ja van; hanem abban is: 2) hogy az **a** mindig rövid, az **á** mindig hosszú, árnyalat és kivétel nélkül. Ha a német szóló szerv ezt a két sajátást kifejezni nem, tán érezni is alig bírja, azért nem kell vala fordítónak mind a két nyelven sérelmet ejteni azzal, hogy „Nala“ helyett a német fordító Rückert nyomán „Nál“-t ír s meg ezt sem következetesen, hanem a hogy a

verselés kényelme megkívánta, hol egyiket, hol másikat. Így pl. a ezimlapon „Nala“ s mindjárt az I. énekben előltől végig „Nál“ olvastatik.

Az V. ének egy versszaka így végződik:

„Nagy lakomát üle vígan

Damajánti és *Nalának*“

s a következő sor mindjárt:

„Itt mulatott *Nál* nejével.“

Megint (VII. én.) „*Nala* ellen dőlt a koczka — s bele bódult, ittasult *Nál*“ — (Ugyanott): „Menj koczkázni játsz' *Nalával* — koczka-harezon megvered *Nált*. És bár figyeltetné fordító valamelyik jegyzésében a járatlan olvasót, hogy *Nala* = *Nál*! Természetes, hogy itt is mint az egész költeményben, osztozik „*Damajánti*“ a hajban férjével, azaz fordító következetesen „*Damajánti*“-nak fordíti. És általában az egész könyvecskében igen kevés tulajdonnév van, melyben hosszú hangzó röviddel vagy ellenkezőleg ne lenne felcserélve.

Ime: *hibásan*:

- 12 l. Aditja
- 48 l. Asvamedha
- 15 l. Bráhma²⁾)
- 88 l. Brahmán
- 22 l. Bhaimi³⁾)
- 5 l. Dvaipájana
- 7 l. Durjódhána
- 36 l. Daitja
- 30 l. Jáma
- 31 l. Jámapur
- 158 l. jodzsana
- 18 l. Kandárpa
- 50 l. Káli

helyesen:

- Áditja
- Asvamédha¹⁾)
- Brahma
- Brahman
- Bhájmí
- Dvájpajana
- Durjódhana
- Dájtja
- Jama⁴⁾)
- Jamapura
- jódzsana
- Kandarpa
- Kali

1) A szanszkrt-ban mindig hosszú az e = é.

2) A h betű a szanszkrt-ban sohasem henyél, hanem mássalhangzó előtt, vagy után mindig tisztán kiejtik Bra-h-ma.

3) Ebben még az a hiba is van, hogy 3 tagunak Bha-i-mi teszi ford. holott *ai* (olv. *áj*) diphthongus.

4) Jáma = menés, jövés, járás, haladás. Jama = fék.

<i>Hibásan :</i>	<i>helyesen :</i>
125 l. Kauráva	Káurava
150 l. Manavadharmasztra	Manavadharmasztra ¹⁾
6 l. Nalodaja	Nalódája
11 l. Pandáva	Pándava
110 l. Pisacsi	Pisácsi ²⁾
13 l. rádza	rádzsa ³⁾
17 l. Sri	Srí
88 l. Sudra	Súdra
88 l. Vaiszja	Vájsza
104 l. Visravána	Visrava
104 l. Vaisravána	Vájsravana.

Még mind nem hagyhatom el ezt a tárgyat, meg kellvén jegyeznem két dolgot. Egyet azt, hogy fordító egy új hanggal aján-dékozta meg a szegény (!) szanszkrt nyelvet. Ebben ugyanis há-rom úgy nevezett sibilans hang, illetőleg betű van, a melyeket az angol nyelvészek **s**, **s'** **sh** transscriptiókkal jelölnek. Az első két-ségtelenül a magyar **sz**; a 3-dik az angol **sh**, a német **sch**, a francia **ch** stb. Ezzel is elég tisztában vagyunk. Hanem a 2-dik-kal már baj van. Pedig a dolog nagyon egyszerű. Minden pro-fessionatus vagy dilettans nyelvész, a kinek nem csak értelme, hanem füle is van — a mely utolsó kellék még a tudós phono-logusoknál sem mindennapi — tudja, hogy azt, a mit általában vastag **s**-nek nevezhetünk, kétképp ejtik ki, u. m. nyelvtövel és nyelvhegygyel. A különbség nyilatkozik egyénileg és nemzetileg. Pl. az olasz az egyszerű **s**-et, mint ebben „Si, Signor“ az első módon ejti ki;⁴⁾ holott az **sc**-et, mint ezekben: „sciagura“, „sciolto“, a másodikban. Ellenben a francia a **ch**-t, az angol az **sh**-t, a né-

¹⁾ Sasztra = fegyver, sásztra = tan, tudomány, tanulmány; ime mek-kora különbséget tehet egy ék!

²⁾ Minő gondatlansággal járt el ford. a helyesírásban, itt is kitetszik, midőn a szövegben kellően Ráksaszi-t ír, a jegyzetbe »ráksaszi-t.« A »Pisacsi« kétképpen hibás.

³⁾ A fordító idézte angol *vajah*: világosan mutatja, hogy a véghangzó nem lehet = a.

⁴⁾ Némely vidék, és így sok olasz egyén ezt az árnyalatot nem ismeri, de nem 2-ik vastag **s**-set, hanem **sz**-t ejt helyette: »Szi, szinyor!«

met a *sch*-t csak is a másodikon. A szanszkrtban, mint az olaszban, mind a kettő meg van, s az első éppen az, a melyről feljebb azt írák, hogy baj van vele; mert theoretice ugyan elismerik ama középső *s* létezését és az angolok, mint főlebb emlitém, s utánuk én is, *s'*-sel, a continenti és amerikai nyelvészek *ç*-vel jelölik, praxisban azonban emezek többnyire *sz*-nek hangoztatják, a mi, mint Whitney is írja, sokkal nagyobb hiba, semmint, ha a második *s*-nek ejtenék ki. A két utolsó *s*-et ugyanis magában a szanszkrtban is nem egyszer vétik össze a copisták, holott a két első soha. Ford. is a középső *s*-ét magyar *s*-nek transseribálja, mi ellen nincs kifogásom, de van ám az ellen, hogy 3-dik *s*-et *zs*-nek akarja kiejtetni, oly hangnak, melyet se indiai, sem nyugoti tudós nem ismer s amazok, szintugy mint a német és angol kiejteni sem bir. E szerint „*Krizsna, Vizsnu, Nizsadha,*“ stb. orthographiai és phonologiai szörnyetegek.

Itt hát különböztetett ford., de rosszul. Hanem úgy járunk vele mint ama fűzfa-poetával, a kit figyelmeztettek, hogy bizonyos versben egy szótaggal több van, mire ő azt felelé: „se baj! olvassák csak tovább, majd lelnék olyant, a hol egygyel kevesebb lesz.“ („l'un pour l' autre.“) Megleljük mi is másutt, hogy ford. nem különböztet ott, a hol különböztetnie kell vala. A szanszkrtban két *r* betű van, az egyik hangzó, a másik mássalhangzó. Így van a cseh és tót nyelvekben is, csakhogy mindegyiket azon egy betű jelöli. Példák a hangzó *r*-re a tótban: *prk* (bakkbűz), *prkno* (deszka), *prs*¹⁾ (emlő), *prse* (mell), *prst* (ujj), *prták* (foltozó varga), *prví* (első), *prtvrdít* (nehezít, terhel), *privrznut* (szorit), *sprjevod* (kiséret), *strjebro* (ezüst), *strk* (lök), *strn* (tarló), *vrch* (hegy), *vršok* (kis hegy).²⁾

¹⁾ *s* = *sz*, *š* = *s*.

²⁾ Ha az idegen a cseh nyelvet tanulva így kezdené ama szókat ejteni: *prik*, *prikno*, *pris*, stb. nem értené meg a cseh. Pedig *pri*, *stri* s több ily szótag az ő nyelvében is meg van: *prikaz* (parancs), *prisala* (eskü), *pristaol* (révpart), *prival* (zápor), *striblo* (ezüst), *striga* (boszorkány), *strina* (nagynéne). A bemuszültött szanszkrt tudósok a legnagyobb valószínűséggel éppen úgy megkülönböztetik a kiejtésben a hangzó *r*-et a *ri*-től, csakhogy a vastag fülű angol nyelvész nem bírta felfogni, hanem reá fogta, hogy a mai pandit-ok a hangzó *r* kiejtését rég elfeledték. Ezek: *prít-vr-dít*, *pri-vr-z-nut*, egyszerre szolgálnak mindakettőre például.

A dült betűkkel nyomtatott *r*-ek hangzók és szótagot alkotnak. Ennélfogva így kell tagolni: *prk*-no, *pr*-se, *str*-je-bro, *vr*-šok, stb.

Ilyenek a szanszkrtban (példáimat a könyvből szedem): *Krsna* (*Krs*-na). *Vrhadaśva*, *Vrtva*, *Rgvéda*, *amṛta*, *Rtuparna*, *rsi*.¹⁾ Mindezekben ford. a hangzó *r*-et *ri*-nek írja, következőleg merőben hamisan. „Hisz’ az egész világ így trasscribálja,“ veti ellenem ford. Felelem, hogy nem éppen az egész világ, mert *Aufrecht* az *Rgvéda* jeles kiadója a könyvet latin betűkkel nyomtatván, valamint *Whitney* is a nyelvtanában nem teszi *i*-t a hangzó *r* mellé; de nem is „így,“ mert megkülönböztetik az ily *r*-et a mássalhangzó *r*-től egy alája tett ponttal: pl. *Ṛigveda*, *amṛita*, stb. Ford. ezt nem teszi. — Elég volt untig a betűkről, de rostába kell vennem a magyarázatok tartalmából is egyetmást.

1. „Vermértéke az eredetinek, rimetlen nyolezlábu jambus,“ írja az előszavában ford. Annyi mintha azt mondanók, hogy Petőfi: „Megy a juhász“-a *acatalectus* tetrameterekből és *acatalectus* trimeterekből áll, vagy hogy a francia alexandrine vers *senarius*. A slóka 8—8 tagu négy hemistichiumból (*pada*) áll, melyeknek mindenikében csak az utolsó négy tag van tágabban vagy szorosabban szabályozva imígy:

..... ◡ — — ◡ | ◡ — ◡ ◡

a pontok a szabályzatlan tagokat jelölik és a slókát két ily vers teszi. Szorosan csak a dijambust tartják, holott a ◡ — — — től elég gyakran eltérnek, de nem annyira, hogy éppen szabálytalan legyen, mint ford. állítja. Biztosíthatom az olvasót, hogy az egész Nalában a verseknek csak $\frac{1}{6}$ — $\frac{1}{7}$ -része tér el az adott formától. Ezt is még azzal devalválhatni, hogy sokat közülök varians lectiok vagy plausibilis emendatiok a szabályos alakra visszavihetnek. A többiek sem egészen szabálytalanok. Pl. Az első 5 ének összesen 334 versből áll. Közülök 287 egészen szabályos (◡ — — ◡). Marad hát fenn 47, mely a 334-nek $\frac{1}{7}$ -e. A 47-ből 14-nek a mértéke: — ◡ ◡ ◡ (Choriambus). Más 14-nek: — — — ◡ (Dispondeus). Ismét 14-nek: ◡ ◡ ◡ ◡ (Paeon quartus). Tehát csak 5 marad fenn, a melyek nincsenek az előbbiekére szabva. Hogy a lábak utolsó szórágjai ancepssek, az igaz, de azért, hogy

¹⁾ Melyet — horrendum — »rizsi«-nek akar ejtetni ford.

a hemistichium végére esnek, s az a görög és latin metricában is úgy van. Nem igaz hát, hogy „egyetlen egy metrikus szabálya az, hogy a végén iambikus dipodia álljon,“ mint írja bíráló, a kit semmi sem jogosít arra, hogy a slókát a két nagy epos, számtalan költői beszély metrumát, melynek harmoniás, rythmicus lejtése semmivel sem alábbvaló a hexameterénél, becsmérelje, midőn „kevésbé művészi, a prózához meglehetősen közel álló alak“-nak állítja. Ford. pedig még valótlanabban állít; azt írva előszavában, hogy „a hol az eredetinek slókáiban rím fordul elő, ott mindig a sor közepe rímel a sor végével, nem pedig egyik sor a másikkal.“ A valóság az, hogy az 5 első ének 334 versében 30-szor rímel a sor közepe a végével, de 167 slóka egyik sora a másikával 27-szer rímel és ez ford. „nem“-jét világosan meghazudtolja. Egyébként az előforduló rímelés nem szántszándékos, hanem csak történetes és legtöbbször a concordantia következménye. A latin hexameterekben is rímel olykor a cesura előtti szó a vers végével: p. o. (Hor. Sat. I. 1.)

v. 25. Doctores elementa velint ut discere *prima*.

27. Ille gravem duro terram qui vertit aratro.

36. Quae simul inversum contristat Aquarius *annuum*.

Az egész satyra 121 versében 11 ily rímelő vers van, de azért nem mondja senki, hogy Horatius leoninus verseket is írt, mint Édes Gergely és Gyöngyösi János.

De ha szinte igaz volna is ford. elhirtelenkedett állítása, nem látom át, mennyibe szolgálna mentségére vagy igazolására annak, hogy a slókának több komolyságu, sőt nagyobb méltóságú két sorát, négy rövid soros, csaknem mondhatni, léha formára szaggatta. „Nala és Damajánti“ nem ballada.

2. „Bráhma szentje = *Brahmarzsi*.“ A *rsi* értelmét a „szent“ név merőben elferdíti. A *rsi*-k, a) Veda-dalok éneklői, s mivel a *Rgveda* sokáig csak szájhagyományban maradt fenn, a legkorábbi éneklőit: b) a dalok szerzőinek is tartották, c) az istenek és emberek közt képzelt valóságok, körülbelül mint a classikus világ félistenei. d) Bármely bölcsességével, kegyességével és vezeklésével különös nagy tiszteletet szerzett lény, mely lehet félisten s akkor *dévarsi* a neve; de lehet ember is: ha *brahman* úgy *brahmarszi*, ha *ksattriya*, *rādzsarsi*. A *Visnu-purána* rovatai és értel-

mezései egy különös hitregei rendszerbe tartoznak s másutt nem alkalmazhatók. Tehát „Damano“ nem volt „Brahma“ szentje, hanem kegyes — ha tetszik szent — brahman. Az illető jegyzés (15. l.) végét „Hatalmok pedig stb.“ olvasatlanul kell hagyni, mert fogalom- és tényzavar van benne s annál fogva hamis eszméket kelt. Egy gnoma (Indische Sprüche. 47.) következőleg értelmezi a rsi-t:

Akrstaphalamúléna vanavaszarata szadá:|

kuruté-'harahah 'sráddham rsír viprah sa ucsjáté||

(A mely brahman miveletlen gyümölcsessel, gyökerekkel, az erdőben lakásra szánta el magát örökre, rsi-nek nevezetik.)

Egyébaránt az rsi-nek majdnem annyi különböző értelme van, a hány könyvben előfordul. De bíz' a többi istennevekben is sok az eltérés. „Az Ásvinok (20. l.) a Nap iker-fiai nejétől Szandzs-nától“ (igaz. Szandzsnyá) „ki tengerré lett“. — Nem tudtam hová legyek csodámban azon, hogy honnan lőhetette ford. a „tengert“, míg végre eszembe jutott, hogy a Stute-t a (melylyé' változott *Szandzsnyá*), németül „Mähre“-nek is hívják, melyet tudatlanság vagy hebehurgyáság igenis felcserélhetett a „Meer“-rel. Egyébaránt a *Rgvédában Szaranydzsú* az Ásvinok anyja s a Szandzsnyá csak sokkal későbbre keletkezett járulék név, mely még sok egyebet is jelent. De már azt a ráfogást, hogy rendszeren „szamaraktól vont kocsiban rajzolja a hindu mythologia“, nem tudom megmagyarázni se magamnak, se másnak. Mig hát ford. felvilágosítna, merem állítani, hogy nem igaz. Vagy tán „madaraktól“-t irt és a gáncsolt szó csak nyomdahiba.

4. „kigyók (21. l.) a hinduknál nagy tiszteletben álló lények, emberi alakkal, de kigyó farkkal.“ E két sorban három a hiba. Egy az, hogy a költeményben nem minden kigyóról, hanem csak a „Nága“ nevüekről van szó. Másodszor a „nagy tisztelet“ arra a gondolatra vezethetne, hogy az *Ophiolatria* Indiában is meg volt, vagy legalább, hogy a kigyók oly forma szerepet viseltek ott, mint a krokodilok Egyiptomban; de biz az egyikből sincs semmi. Harmadszor ford. leírásából bajos képzelni, vagy hamisan képzelné valaki a „Nága“ termetét; forduljunk hát a Pétervári Szótárhoz: „Naga“ Schlangen mit einem menschlichen Angesicht.“ Egy más meg ezt írja: „Uraga“ (Nalában így van nevezve) „in

mythology-a Nāga or semi-divine serpent usually represented with a human face of great beauty.“ (Monier-Williams).

5. „*Szvajamvara*“ (24. l.) „Nala“ bírálója hibáztatja a fordítót, hogy sokszor használ idegen szót. Nagyobb részben egyet értek vele s a *rádzsá*, *Bháimi*, *asvamédha*, *rádzsasúja*, *szvajamvara*, melyek cselekvények lefordítható nevei, (Bháimit pedig ford. maga nevezi nem egyszer Bhima leányának) valóban zavarják értetlenségökkel az olvasót. De kettőt mégis megtartandónak vélek. u. m. a *jádzsanát*, mely határozott hosszúság, éppen úgy mint pl. myriameter. Aztán a *kámadhuk*-ot, a mely tulajdonnév. Erről ford. azt jegyzi meg, hogy „helyesebben“: „*kámaduh*“. Meglehet, de azt hiszem Nala költője még is jobban tudta miképp kell nevezni a csodatevő állatot, s a „helyesebben“ — impertinentia!

6. „*Varuna* . . . a büntetés királya“ (30. l.) „Jáma (olv. Jama) a büntetés istene“ (31. l.) Már hogy igazodjék el ezen a jámbor olvasó? „*Varuna*“ isten volt, nem király.“ A szöveg sem nevezi királynak.

7. „*Igazság* (dharma)“ (32. l.) Itt a szövegben „igazság“ (veritas, szatjam) van s ford. ismét jobban akar tudni szanszkrtul, mint szövege írója, mikor a „dharmát“ csempészi ide.

8. *Kali* és *Dvápara* magyarázatai (50. l.) ellen csak az a kifogásom, hogy éppen a nincs megmondva róluk, a minél fogva van viszonyuk az elbeszéléshez. *Kali* tulajdonképpen a koczka *egyszemü*, *Dvápara* pedig a *kettős* szemmel jelölt oldalának a nevei. A költeményben ut dei intersunt, de a világkorokra semmi vonatkozás sincs.

9. „Szent hagyomány szanszkrtul ákhjana“ (52. l.) ez ismét fordító költötte név. „Ákhjana“ egyszerűen = elbeszélés (a tale'story, legend. Mon. Will.) és nem szoritkozik a Puránabeli legendákra. Az egész „Nala és Damajanti“ ákhjana és semmikép sem „Szent hagyomány!“

10. „Kocsihajtó, kocsis (sz. szuta) igen tekintélyes állásu tiszt, a király mellett első ember“ (56. l.) E mind szófiabeszéd! Szuta, egyszerűen csak kocsis és semmi egyéb. *Váhuka* és *Vársnéja* éppen csak kocsisai voltak *Rtuparnának*, mint Automedon és Alkimos Achillesnek. Ezeket Homerus *εταροι*-nak is nevezi, holott a Nala szerzője nem méltatja arra a névre. Ha valamely

király a kocsisát különös bizalmára méltatta, ez a szolgáltság sem czimet, sem fényt nem kölcsönözött, sok fejedelem tette ezt a komornyikjával, más a maîtresse-ével, XI. Lajos a hóhérjával, Péter ezár a borbélyával. — Aztán micsoda szó az: „kocsihajtó?”

Szükségesnek láttam ezeket a hibákat az olvasók félrevezetett fogalmai helyreigazítása s tisztázása végett kiemelni. Kitetszik belőle, hogy a könyvben nem csak „elég” magyarázat, hanem több is van kelletnél. Pl. az *As'vinok*-ról (sz. as'vinau) elég lett volna azt írni, hogy szó szerint „két lovak”, de nem lóháton, hanem szekérbe fogott lóvakkal jártak és hogy a hajnal előljárói: megemlítve röviden a classicus Castor és Polluxot.

Tehát bírálója ítélete egyfelől, hogy ford. „alaposan, de e mellett röviden és világosan tud fejtegetni” túlzott dicséret; másfelől, hogy „nem magyaráz meg mindent, a mire az olvasónak szüksége van” méltatlan vád. „Értelmes olvasót a Nala költemény olvasása ismeretesebbé teszi a régi indus-világgal”, mintha Lassen *Indische Alterthümer* vastag kötetét olvasná el, t. i. ha lenne türelme hozzá. Valamint Ovidius metamorphosisait inkább ajánlanám a „general reader”-nek, mint a Preller mythológiáját.

Azonban ideje már, hogy a dolog derekához jussunk, melynek tárgyalásával talán hamarabb készen leszek, mint az előzményekkel. Ebben ugyanis egy saját módszert alkalmazok, mely szintoly világos és tanulságos lesz mint a mily új és szokatlan. Ide iktatom az egész első éneket különbféle nyomtatással, kijelölvén: 1. a mi ellen nincs kifogásom, közönséges betűkkel; 2. a hűtelenül fordított szavakat *dült betűkkel*; 3. a betoldottakat ritkített betűkkel (megosztva); 4. a helytelenül transscribáltakat vastag **betűkkel**. Ezekhez járulnak: 5. a kihagyások, melyeknek helyét csillag (*) jelöli: hogy pedig mik azok, jegyzetben írom meg.

1 a. Volt egy rádza **Nál** királyfi:

b. Víraszéna *hős* fia,

c. Szép erénynyel dúsan *áldott*

d. *Jó lovas* szép dalia

1 b. »Balé« = crós, nem »hős« (= s'úra).

1 c. »Kedves erényekkel felruházott«: így az ered.

1 d. E helyett: »lovakkal banni tudó.« Nala seholt az egész költeményben lóra nem ül.

2. *Nagy királyok* rendin első
Mint az istenek *királya*
Fönt, fölötte mindeneknek
Tündökölt mint nap sugára
3. *H ú, *kegyes*, Védákban jártas
Fejedelme nízsadháknak
Igaz-szóló, kockajátszó
**Feje sok népnek s csatáknak*
4. Deli nőknek szive vágya
**Ur a szíven s szenvedélyen*
*Nyillövés és ijjazásban
Oly dicső mint Manu épen.
5. Vidarbhában ép e tájban
Szörnyü Bhíma volt király
**Mindennel* **megáldva* volt ő,
Csak utódokat kívánt.

2 a. »kitünő, főrangú emberek« helyett.

2 b. »Mint egy főisten (Indra)«

2 c. »Fönt fölötte«, szankszkrtismus, s csak is ott van értelme. T. i. az adverbiumok kettőztetve: vagy intenzitást jelölnek, mint: *upari* fölötte, *upari upari* magason fölötte, vagy értelmet váltanak, pl. *muhusz* = rögtön, pillanatra, *muhusz muhusz* = újra meg újra.

3 a. »Hős« ki van hagyva. »*Kegyes*«, az ered.: brahmanokat tisztelő, pártoló. (Den Brahmanen hold. Pet. Wört.).

3 d. Az ered. »nagy seregvezér.« Csatáknak feje; nonsens.

4 a. Nala javított szövege szerint ez a hemistichium azt teszi, hogy »férfiak és asszonyoknak egyaránt kedves.« A különbség csak az, hogy »*varanárínám*« h. »*varanárínám*«-ot olvasnak.

4 b. »Szanjaténdrija« = érzékeit és érzelmeit fékező. Ki van hagyva: »*udára*«, mely az ügyességtől a nagylelkűségig minden szép tulajdont jelent.

4 c. Kelletlen tautologia. Az ered.: »*ijjazsok legjobbika*.« Ki van hagyva: »*raksitar*« = örökdő, Indiában a királyok legfőbb erénye.

4 d. *Manu*-hoz egyáltalában hasonlítja Nalát az ered. Az ijjazásra való szorítás annyival sületlenebb, hogy *Manu* soha sem vett *ijjat* a kezébe.

5 b. *Szörnyü* nem tesz »rendkívüli erejü«-t.

5 c. Ki van hagyva »hős« és »erényekkel.«

5 d. Az ered. »magzatot óhajtó, de magtalan.«

6. Megtett mindent magzatért, hogy
Ég kegyéből azt kinyerje
Egy izben betére hozzá
Dámana a *Bráhma szentje*.
7. Palotájában nejjével
*Vendégelte innepelte**
Fiatkérő Bhíma ötet . . .
S Dámanának kedvét lelte
8. És viszonzásul *nagy áldást*
Szórt a szent rá és nejjére:
Küldte nekik gyöngy-leánykát
S három *hős utódot*** érte.

6a. Az ered.: »azon igyekezett ernyedetlenül,« Az igyekezet persze abban állott, hogy minden megkívántat^ó vallási szertartásokat végrehajtott; de ez nem igazolja a 2. versbeli paraphrasist.

6d. »*Brahma szentje*«: ezt az olvasó úgy fogja fel, mint hogy ha zsidó v. keresztyén költő írná: »Isten szentje:« holott az igazi értelme: a brahmanok közt szent: »Ein priesterlicher Weiser« Pet. Wört Nagytekintélyű hatalmas brahman.

7b. »Tószajámásza szatkáréna dharmavit.« Szóru-l-szóra: kedvét kereste vendégszeretettel a mint tartozott vele.« A fogadáshoz nem csak étel, ital és bókok, hanem pénzadomány is tartozott. Mindezeket a fordító két szavából bajosabb kiolvasni, mint az eredeti háromból. A végén ki van hagyva szuvarcsaszam = erősen, kiváltképpen.

7c. »Magzat-óhajtó,« nem *fiat kérő*. Elsőben tehát: hűtelen, 2-szor: *fiat kérő* nem compositum. *Álomlátó* az, de *álmot látó* nem az. 3-szor, a *kérő* egy jelentékeny vonást enyésztet el a szövegből. A bölcs Damanát nem kell kérni, mert ő a gondolatát is birja olvasni Bhímának. — Aztán az *ötet* nyelvellenes ták, melyet helyzete még boszantóbbá tesz.

8a. Damana a Bhíma vendégszeretétét nem nézte érdemnek, hanem tartozó kötelességnek, és elmulasztásáért megneheztelt volna, mint a haragos *Durvásasz* a *S'akuntalában*. Ennélfogva adományát (melyet ford. *nagy áldásnak fordít*), sem tekintette viszonzásnak, s ez a szó, szörnyű hibás ták a fordításban.

8b. *Szort* az egyszerű »adott« (dadau) helyett.

8c. Az ered. szerint nem *gyöngyleányt* t. i. oly leányt, a melyik *gyöngy*, hanem leánygyöngyöt, azaz gyöngyöt (ném. Kleinod) leány képében adományozott.

8d. Az ered. három derék, nagyhirű fiut.

9. Damajántit, Dama, Danta
 S Dámanát; mind *deli, délczeg,**
Dús erényü; a fiuk meg
 Rémei az ellenségnek.
10. És a lyánka csoda-báját,
 Damajánti *karcuságát*
 Fényét sorsa boldogságát
 A világon szanaszerte
 A hir mindenütt fecsegte
11. Deli szüzzé hogy kifejlett,
*Járt körötte száz * nő szolgál,*
Köröskörbe száz barátnő
 Mint Sacsit úgy udvarolta.

9 a. *Dama Danta* mért vannak nevezőbe téve? Vajon így mondja-e a szakácsné a fűszeres boltban: »kérek cukrot, kávé, csokoládé s narancsot?« Aztán nem Dámana, hanem »Damana,« a hogy a brahmant is hívták.

9 b c. A jelzőket mind a négy gyermekről mondja ford.; az ered. csak a fiúkról így »minden erénnyel felruházottakat.« Damajántit hogy lehet *délczegnek* mondani? — Ki van hagyva a »szuvarcaszam,« mely azt teszi, hogy mindazok a tulajdonságok »felette nagy mértékben« voltak meg.

10. Hú fordítása a s'lokának e lenne: »a szépderekú Damajánti pedig szépségével, tündöklésével, dicső látszatával (herrliche Erscheinung, beautiful appearance), bájával, kellemével világhírűvé lett.« Tessék összevetni!

10 b. A mi az utolsó szót illeti, a karcuság, ez a Miederszülte nyomorékság, szintoly ritkán fordul elé az indus költők női szépségrajzaiban mint a classikusokban. Szemmel látható bizonyosságot tesznek erről a Venus, Psyche stb. szobrok. A »szumadhyamá« is hát éppen nem tesz *karcusut*. Emezt »tanvangi« teszi, de »szumadhjamā« nem.

11 a. Költői kifejezés lehet, csakhogy az ered. nem tud semmit róla, hanem csak annyit mond, hogy »midőn emberkort ért« (actate adepta, vagy: dum in acetatem intervenisset.)

11 b. Komikus képzetet kelt. A szöve. szerint »körülülték.« A nő-szolga, ford. kellelten gyártmánya »szolgáló« v. »szobalány« helyett. Ki van hagyva a »cziczomás« (geschmüct).

11 c. A *köröttében* már meg volt, a *köröskörben* a tautologia nagyon felesleges. — A »barátnő« szolgálilag hű, de »*leánytárs*« értelmileg s nyelvi-
 leg jobb.

12. Tündökölt ott Bhíma lánya
Minden *bájjal, ékkel rakva*
Barátnőinek körében*
Mint felhő villám szalagja.
13. Buj a szépség ömle rajt' el
Hosszú, nagy szemü volt mint Sri
Jaksák istenek között sem
Volt ilyen remek de senki.
14. Szem nem láta, fül nem halla
Emberek közt soha szebbet
Lénye megzavarta szívét
Meg (,) magoknak isteneknek.
15. Nálnak az erős királynak
Földön nem volt szinte párja,
Olyan volt alakra mint a
Földi testbe szállt Kandárpa.

12a. Ott, csak a verset toldja ki; hiszen a *hol* nem volt, nem is »tündökölhetett;« az ige egyébaránt jelen időben van az eredetiben.

12b. olv. »minden ékszerrel díszítve.« a *bájj*-t visszaadjuk a fordítónak.

12c. Ki van hagyva »navadjángi« = »feddhetetlen (gáncsolhatatlan) testü« akár »termetü«

12d. *Felhő villám szalagja* mi lehet? nem tudom. Az ered. »fellegből kitörő villámot« mond.

13a. *Ueppige* Schönheit, németül megy, de magyar költői stylben aligha! Egyébaránt az ered. semmit sem tud róla, hanem: »Felettlőbb szép természetü« és ehhez tartozik: »mint *Sri* maga«. Aztán az »ájatalócsaná«-val (= hosszúkás szemű, mit magyarul szilvomag- v. mandula-szeműnek mondhatnánk) Damajantíhoz tér vissza. Csodálkozom, hogy a jeles szanszkrtista *Kellner* ezt nem vette észre s oly rosszul pontoz mint ford.

13a—14c. Itt igazán megzavarta ford. mind a szavakat, mind a mondatot. Az ered. szép rendben mondja: »Sem istenek, sem jaksák közt nem láttak valaha (oly) szépet, és az emberek közt sem, (mint) azaz eszetvesztető (még az istenekét is) gyönyörű leány! — Tessék összevetni. — Aztán az utolsó vers mily kifczamodott constructio!

15a. »Narasárdulá« tigris-férfi, azaz *erős, vitéz*, vagy csak *kitünő ember*.

15d. »Megtetesült szerelem isten,« így az ered.

16. És a lánynak Nál királyfít
Magasztalták lelkesülve
 Nál előtt meg Damajántit
 Ünnepelelték mindig egyre
17. S sziveikben szavaikra*
 Olthatatlan szerelem kel;*
 Egymást nem is látva égtek
 Már és égő szerelemmel.
18. Nál nem birva nagy szerelmét
 Elviselni már szivében
 Sokszor ült *titkon lemenve*
 Künt a *hárem* erdejében.
19. *Egyszer* itt a zöld ligetben
Aranyos szép hattyukat lát;
 Észrevétlen elfog egyet
 Magokat míg ott mulatják.

16b. Dicsérni valakinek valakit, ám legyen; de *magasztalni* valakinek fűlsértő. »Valaki előtt« is tűrhető; hanem itt csak egy szótagot akart nyerni ford. Az ered. csak »dicsérték.«

16d. *Mindig egyre* rút tautologia. Az ismételt »punar«-t akarta utánozni ford., de pl. az »untalan« bőven elég lett volna. Ez is olyan kettőztetés, mint a milyeket föntebb emlegettem.

17a. *Szavaikra*, nem vonatkozhatik másra, mint a mire: *sziveikben*. Tehát Nala és Damajanti »sziveikben« a saját »szavaikra« kelt »szerelem.« De azt akarja tenni, hogy a »dicsérők szavaira.« Nincs is meg a szövegben, hanem csak annyi, hogy »a dicséreteket szüntelen hallva;« a mi kimaradt.

17bcd. Az ered.: »Bennök látatlanul is szerelem keletkezett egymás iránt . . . Ez az indulat nagyra növekedett.« Ez is szép tautologia: *égtek, égő* szerelemmel.

18c. »Magányba vonulva.« A »*raho*« itt nem tesz *titkost*.

18d. »Antahpura« = királyi kastély Per synecdochen gynaeceumat is teszen; de itt nem teheti, mert Nala nőtelen volt. Aztán a gynaeceumot, mi az egy feleségű görögöknél is meg volt, nem kell vala *hárem*-nek ferdíteni. »A kastély *melletti* erdőben,« így az ered.

19a. Az indus költők ugyan dúslakodnak a jelzőkben, de »zöld fát,« »fényes napot,« »vörös vért« nem olvasunk náluk. Aztán már, meg levén monda, hogy az *erdőben* ült, világos, hogy *ott* látta a hattyukat, melyek az erdőben kószáltak (vané vicсаратán).

19b. *Aranyos-szép* nem magyaros szólam, nem is hí fordítás, a mi »aranyozott« lenne. — A tákok ki vannak jelölve a versszakban.

20. Szólt *asztán* az égi *vándor*
 Ily* szavakkal: „szép király fi!
 Nem *kén'* engemet megölnöd,
 Megfogom* nagyon hálálni.
21. Damajánti színe előtt
 Szóba hozlak, feldicsérlek
 Lelke gondja csak feléd száll
 Másra tudom sohse téved.
22. Igy beszélt ez s elbocsátá
 A hattyut a *föld királya*
 S a *madárnép* szárnya kelve
 Szállt a Vidarbhák honába.
23. *Vidarbhába** érve lassan
 Le a földre ereszkedtek,
 Damajánti megpillantá
 Csakhamar a hattyuserget.

20a. Az ered.: »Ekkor a madár beszélni kezdett (v. megszólalt) imigy: «
 Hiszen nem tudhatja sem Nala sem az olvasó, hogy a hattyuk beszélni tud-
 nak; tehát megmondja a költő. Továbbá: »antariksago« = levegőben járó, azaz
 szárnyas állat, tehát egyszerűen *madár*. Az *égi vándor* felesleges cifrázás.

20c. Az ered. »nem kell hogy megölj,« azaz egyszerűen: ne öl meg,
 mely után az engemet szükségtelen.

20d. *Hálálásról* egy betű sincs a szövegben. Nincs is értelme, ha oda
 nem teszi, hogy »ha életben hagysz.« Az ered. »neked kedves dolgot fogok
 cselekedni« a mi aztán magára is érthető.

21cd. Az ered.: »Úgy, hogy rajtad kívül más férfira éppen nem fog
 gondolni (ügyet vetni).« Csak ennyi!

22ad. Mig csak az első verset olvassuk, azt gondoljuk, hogy a *haty-
 tyu* bocsátotta el *Nalát* és csak a másodikra ébredünk csalódásunkból. E még
 prózában is hiba lenne. — »Mahipati« = földura, csak mint szerkesztvény te-
 szen *király-t*, »Pati« magára sohasem.

22cd. *A madárnép szállt*; olv.: a hattyuk elmentek. Nem vélem, hogy
 valaki felakadjon az »elmentek«-en, mert hiszen úgy szoktuk mondani, hogy:
 a fecskék, a gólyák már »elmentek.«

23. Az ered.: »Vidarbha városához érkeзве lerepültek Damajanti elé, ő
 meglátá a csoportot.« Tehát a *lassan ereszkedtek* éppen az ellenkezőjét mond-
 ja. A mellett a szavak fűlértőleg vannak össze-vissza hányva. Az »ő meglá-
 tá« szükségtelennek látszik; de a költőnek tovább jár az esze s közbe gon-
 dolja, hogy ámbár Damajanti el volt merülve tünődésébe, a szokatlan látvány
 figyelemre gerjesztette. Ellenben a *megpillantá* és *észrevett* tautologia. A be-
 toldott: *csakhamar* megint csak ták.

24. Csoda-fényű szép alakjok
Társival hogy észrevette,
Nosza fogni kedvök indul,
* Űzni kezdik nagy-sietve.
25. Ám azok a kéjligetben
Erre-arra szétszaladnak
És a lányok itt is, ott is
Nyomában a madaraknak.
26. De a hattyu visszafordul,
Melyet Damajánti kerget.
Megszólal s *mond* a leányhoz
Tiszta hangján embereknek:
27. „Damajánti! Nál királyfi
Nagy király a mizsaádhákon
Gyönyörű, mint az Asvíuok
* Nincs hasonló a világon.
28. Óh! *ha ennek drága nője*
Te lennél dicsők dicsője,
Bájad, születésed percze
Aldott lenne mindörökre!

24 *ab.* Az ered.: Látván lánytársaival együtt a csoda alakú (madar)-akat.

24 *c.* Burleszk kifejezés, hibás is, mert nem a *kedvök*, hanem ők maguk *indultak*, hogy elfogják a hattyukat. Kár, hogy nem írta: *kedvök szottyan!* így még burleszkebb lett volna, de legalább magyar szólammal.

24 *d.* Csak az egy Damajantiról mondja az ered. hogy *megörrendre* (látásuknak) akart (egyet) elfogni.

26 *ab.* A verselés nem jogosít a nyelvtörvény megszegésére. Egy {főszabály pedig az, hogy a relativum az antecedensitől ne legyen elválasztva; különösen pedig ne a főmondat igéjével. A szórend tehát e lenne: A hattyu, melyet D. kergetett, *visszafordul*. Úgy de ez a zavaró ige meg sincs az eredetiben!

26 *c.* Magyar »szól« »valakihez«, de nem »mond« »hozzá«.

26 *d.* Azt akarja tenni, hogy: »emberi szókkal« v. »ember beszéddel.«

27 *ab.* Nala *királyfi* és *király* is egy szuszban. Igen sok. Aztán ki mondáná ezt: »király a belgákon?«

27 *d.* Az ered.: »Nincs párja az emberek közt.« Az Asvíuok is a »világon« laknak.

28. Hogy ne szaporítsunk szót im' az eredeti: »Ha te gyönyörű leány! annak felesége leendesz, születésed s szép alakod gyümölcsöző lenne.«

29. Mert mi * istent, Gandharvákat
 Embert, kigyót Ráksaszákat
 Összenéztünk színről színre
 S nem találtunk még ilyenre.
30. Gyöngy vagy te az asszonyoknál,
 Gyöngy a férfiak között Nál:
 Kitünőnek kitünővel
 Frigyök áldva voln' idővel!"
31. És a hattyunak szavára
 Damajánti szive titkát
 Így sugá meg a madárnak:
 „Menj s beszélj így Nálnak is hát!"
32. „*Igy, így!*“ szólt a légi vándor
 Akkor a vidarbha lánynak,
 S visszazállva Nizsadhába
 Mindent elbeszélé Nálnak.

XXVI. ÉNEK.

1. Egy hónap tölt el s Bhímától
 Búcsút vőn a hős Nizsádha.

29. A pron. relat. kihagyásával úgy jó (ki) mintha a hattyuk az egész világot a *vég*tt járták volna össze, hogy Damajantéhoz hasonlókat keressenek. Tehát ki kell pótolni: »Mi, a kik isteneket sat. — *láttunk*, nem láttunk eddigelé hozzá foghatót.« Így az ered.

30ab. Helyesebben: »te is gyöngy vagy az asszonyok, Nala is kitünő (dicső) a férfiak közt.«

31. A *sziv titkáról* s a sugdosásról szó sincs az eredetiben. Egyszerint csak: »úgy szóla«, v. »azt mondá«.

32. *Igy, így!* de így nem beszél senki magyarul. Tathá dialogusban = ja, oui, yes, si (olasz és spanyol). Itt teheti azt, hogy »meg-lesz.«

32b. Nem mondható: »Anglia-leány, Budapest-leány«, tehát »vidarbha-leány« is kivető.

32c. »Visszamenve« jobb és hüebb.

1b. Dehogy *vett búcsút!* csak értesítette Bhímát (akár, értekezett és tanácskozott vele), a vállalata felől. Akkor búcsuzott el tőle, mikor hazavitte Damajantit, a mi későbbi esemény (36 s'l. — A hős, idéltlen ták; *Nizsádha* pedig vétkes fordítás és orthographiai szörnyeteg. „*Nisadha*“ a város neve, in-neu Szanszkrtul *Nájsadhó* = *nisadhai*. „*Baranyai*“ helyett nem mondhatni: *Baranya*).

Néhány szolgától követve
Ment * a nizsadhák honába.

2. Ment egy ragyogó szekéren
* Tizenhat nagy elefánttal
Ötven lóval s számrá nézve
Hatszáz gyalog katonával.
3. A föld * megrendül alatta,
Népével a merre nyargal, ***
Gyorsan a városba robbant
A * nemes hős *nagy haraggal*.
4. * Puskarához lépve így szól
Viraszéna fia menten:
„Játszunk újra! — mond haraggal —
Újra sok kincset szereztem.

1 c. „Alparariváro”. A *parivárasz* az egész kíséző sereg jelöli, nem csak *néhány szolgát*, a mi tulajdonképp nem is volt a seregben, mint a 2. slókabeli részletezésből is kiviláglik. Az illető sor tehát csak azt teszi, hogy csekély kísérettel. A „csekély” szón nem kell felakadni, mert az a sereg egy királynak, a ki országa visszafoglalására indult, igenis csekély volt, de elég arra, hogy Puskarának imponáljon.

1 d. Ki van h. „purát” = a városból.

2 a. A *ment* ismétlése szükségtelen ták.

3 a. Ki van hagyva a „szintugy”.

3 b. Ki v. h. „Megérkezék a siető király” s helyébe más szavak csempészve.

3 d. Olv. »felbószülve« (szuszarabdba.) Aztán ki van hagyva egy jeles hasonlat, a min nem csodálkozom, mert a szöveg kiadóí, mint Bopp, Kellner, sem vették észre. T. i. ha ezt: »taraszájva mahátmanasz« így fordítjuk: rohanó nagylelkűhöz hasonlóan, világos nonsens. De nem lesz az, hogyha eszünkbe vesszük, hogy »mahátmanasz« egy 8 lábú mesés állatot is teszen, mely nagyon gyors, és oroszlanak, tigrisnek, elefántnak, halálos és hatalmas ellensége. Így legott természetessé válik a hasonlat, mi hogy az, az »iva« kétségtelenül bizonyítja. Az állat szokottabb neve »s'arabha«; eléfordul többek közt a *Méghadútában* is.

4 a. Ki van h. »akkor« (tatah) s helyette a 3. sorban: *menten* téve, mely »rögtön«-t, »legottat« teszen.

5. Fölteszem már Damajántit
S mind, a mim van *kivülötte*.
Ennyi lesz az én betétem;
Tedd fel az *országodat te!*
6. Hadd forogjon újra kockánk,
Ez szilárd *határozásom!*
Egy dobás lesz — *jól imádkozz!*
Élet-halál egy dobáson.
7. A ki mást legyőzve, annak
Kincsét, országát elvette,
Álljon újabb harcznak ismét!
Ez a legszentebb jog elve. **
8. Jer párharczra, hogyha kocka-
Játékot lelked nem óhajt!
Nékem vagy neked — de egynek
A párba-j nyugalmat ad majd.

5b. *Kivülötte* rossz szó s itt különösen az. Azt akarja tenni: »még azon feljül«. Az egész így hangzik: »Kockára teszem Damajantit és egyebet, a miről csak »*tudatik*«, hogy enyim«. Így az ered.

5d. A hátul dobott: *te*, fülsértő.

6b. Ford. nem tudja a különbséget az elhatározás és eltökélés között. A népdalban: Úgy el vagyok *határozva*, mint a csikó *kantározva*, ha ezt tennök: »*úgy el* vagyok *tökélve*«, bizonyára nemesak a rim, hanem az értelem is semmisítve lenne. »*Határozva*« itt azt teszi: »*határok közé szoritva*«. *Francz. gené.*

6c. A *dobás*, »*vetés*« helyett nem dicsérni való. *Jól imádkozz!* — Ezt mint magyar szöveget nem gáncsolhatni, de hünek nem hű.

»*Bhadran té*«: bizodalmas, mondhatni tréfás megszólítás a dialogusokban. »*Mein Bester!*« (Boetl). Ilyenek a görögöknél: ὁ γαρτέ, ὁ μακάριε, ὁ μέλη.

6d. Az ered.: »az egy *vetés* életünk felett is dönt«. — A *dobás* (*vetés*) nincs ismételve az ered. szövegben.

7a. *Kincsét* sat. olv. országát s minden vagyonát.

7c. Egyszerűen: »*revanche*«-al tartozik. Ez is szép tautologia: *újabb... ismét.*

7d. Az ered.: »Ezt (a bölcsék) a legfőbb kötelességnek mondják.« Az indus költő valahányszor *maximát* v. *sententiát* használ, mindig hivatkozik valami *codexre* vagy *oralis traditióra*. Legáltalább az »*azt mondják*« (ucsjaté), nem hiányzik.

8. Az egész *versszakra* nézve a tákon (*lelked*) kívül nincs más kifogásom, csak az, hogy igen *petyhüdt* az eredetihez képest.

9. *Örökölt* országot *illik*
 Játék bár — vagy harcznak örvén —
 Bármí úton visszavenni.
 Így hangzik az *ösi törvény*.
10. Egyiket *válaszd ki* most hát
 A kettő közül. Puskára:
 Vagy forogjon újra kockánk.
 Vagy *ragadj újat* esatára!“
11. Beszédére Nál királynak,
Győzelmén elbizakodva
 S csak a nyereségre nézve
Öcsese mosolyogva monda:
12. *Uffent* kincseket szereztél
Ellenharczra? Mint örvendek!
Szomjam Damajantiért hát
 Véget ér már — hál' Istennek!
13. Szeretem, hogy élsz királyom!
 S él gyönygy-feleséged szinte.
 Bhíma kedves lánya, g a z d a g
Vagyonommal ékesítve.

9. Ismét jobbnak látom hű fordítását adni összevetés végett. »Ezt a nemzetségünk élvezte országot, így vagy amúgy, egy vagy más fogással, meg kell szereznem: ez az öregek parancsa! Aztán micsoda constructio: *Játék... vagy harcznak örvén?*

10 a. »Valamelyikre add rá az eszedet.«

10 d. »Vond fel az ívedet«

11 b. Nem így, hanem: »győzelmét bizonyosnak tartva«. Elbizakodni csak azon lehet, a mi már megtörtént.

11 d. *Öcsese* h. olv. Puskára.

12 a. *Uffent*, előttem s gondolom sok más magyar előtt is, ismeretlen szó. Ha azt akarja tenni, »újra v. megint«, az ige (*szeresztél*) mellett köztelenül van a helye: »újra szeresztél kincset.«

12 b. Az ered.: »hogy kockára tedd azt is.«

12 c. Tákolás és kihagyás. Olv. »Az a Damajanti-féle bajos ügy.«

13 d. Az ered.: »nyert vagyonomból cziczomázva«, az az »lessz.«

14. Ugy simul hozzám, miként az
Apszarák Indrához égben.
Ezért gondolék szünetlen
Rád és várlak égvé régen.
15. Nem is volt játéokra kedvem
Egy barátommal se már itt;
De ha megnyerem ma a szép,*
Bájos, édes Damajántit:
16. Elégült leszek halálig
Szivemben volt képe váltig!“
Ennyi zagyva, ennyi balga
Össze-vissza szót Nál hallva,
17. Ki akarta kapni kardját,
Hogy fejét lecsapja tüstént;
Szeme szikrázott — de mégis
Ál mosolylyal szóla ismét:
18. „Játszunk! Mit fecsegsz bolondot?
Nem fecsegsz majd, ha leverlek!“
És koczkája perdül újra
A haragos két embernek.
19. S egy dobással Nál királyfi
Öccsét Puskarát levverte.

15a. Igaz: »Nem barátim félékkel játszani, nem gyönyörtiség nekem.«

15cd. Ki v. h. »aninditám = megszólhatatlan, kifogástalan. — Aztán szép h. olv. »derék termetü.«

16a. Az ered.: »egész dolgom sikerült lesz« vagy »célt fogtam érni.«

16b. Nem: volt, hanem: »van« és nem: váltig, hanem: »mindig«,

16cd. Hadd menjen; restellem javítani.

17ab. Igaz: »Ugy jött neki« (haragja arra ingerelte) »hogy levágja nagy haraggal kardjával az (öccse) fejét.«

17c. Tehát: »ugy pofon váglak, hogy a szemed szikrázik belé« azt ténne »úgy, p. o. hogy megharagszol!« Átvitt értelemben sem szikrázik a szem a magyarnak.

17d. Nem tudom mi lehet az ál-mosoly, de igen azt hogy az eredet. valódi mosolyt (szmajan = mosolyogva) mond.

18b. Jobb volna »megnyerlek« és hübben »meggyőzlek.«

18d. Az utolsó vers ajándék, e helyett: »Puskarának és Nalának.«

19a. Nál-királyfi helyett az ered.: »a hős Nala.«

Aranyát s egész halomnyi
Drága gyöngyét visszanyerte.

20. Hogy legyőzte Puskarának
Monda a király nevetve:
„*Ellentől tisztán* enyém lett
Ez ország ismét s örökre!
21. Nos *útdalatos király!* hát
Nem tied lőn Damajánti,
Te lettél övé; neked kell
Öt rabszolgaként szolgálni.
22. De hisz engem akkoron le
Nem te győztél, hanem Káli,
Káli *vert meg,* csakhogy azt te
Balga! nem *birod belátni.*
23. *Haragom, mit más gyúlasztott*
Főlt, reád mért töltleném én?
Életed sem oltom, a mint
Tartja kedved, élj te békén!
24. Vissz' adom *országod újra*
Kinced is, mi téged illet,

19 *cd.* A *halom* egyaránt vonatkozik a »pénztár«-ra (nem *arany*-ra) és »drágakövek«-re, mert »*ratna*« nemesak *gyöngyöt* jelent. Ki van hagyva: »és életét.« Tehát *visszanyerte* is rosz.

20 *cd.* Nem csak *ellentől*, hanem mindentől a mi az ország birtokában háboríthatná, (poetice: „tövistől“) menten. A »háborítatlan« (avjagram) ki van hagyva.

21 *a.* »alávaló herczeg.« Puskará csak addig volt *király*, a mig bírta az országot. »Rádzsá« nem tesz proprie: *királyt*.

21 *cd.* Az ered.: »Damajántí nines módod láthatni, (hanem te ostoba az ő rabszolgaságába estél cselédestől.« Tehát rosz fordítás és két kihagyás!

22 *ab.* — *engemet akkoron le nem te győztél:* erről csakugyan nem mondhatni, hogy a »magyarosság legkisebb kára nélkül való műfordítás.« »Téged tegnap meg nem az eső vert«, beszél így magyar?

22 *d.* »Nem sejtéd.«

22 *c.* »Kali tette v. cselekedte«: az ered.

23. Igazabban: »én a más okozta sérelmet nem torlom meg rajtad, élj ha tetszik! Meghagyom életedet.« Haragját *valakin tölteni:* szép magyarság!

24. Puskarának nem volt országa, csak része az örökségben, de nem a királyságban. *Aztán újra vissza adom,* nem csak tautologia, hanem azért is

- Lelkem erre indit és ez
*Hidd el, jól esik e szívnek.**
25. Barátságom sem *vonom meg*,
 Tartsd meg azt öcsém mindvégig.
 Hisz testvérem vagy te nékem,
 Élj sokáig, élj száz évig!
26. Így vigasztalá meg öcsését
Az igazságnak királya
 S megölelve sokszor ismét
 Elbocsátá városába.
27. És *Puskara Nál királyhoz
 Szép szavától meghatottan
 Így felelt földig hajolva
 Összetett kezekkel ottan:
28. *Örök üdv és dics övezzen!*
 Élj ezer évig vidámon!
 Ki megadtad *trónom*, éltem
 Jó királyom, büszke *Nálom!*“
29. Egy hóig köztök maradt még
 Szives *vendégeskedésre*;
 Egy hó múlva nagy örömmel
 Elment *országába* végre.

rossz, mivel azt gondoltatja, hogy Nala már azelőtt is visszaadta volt neki valamikor az országát. Az ered. az előbbi slóka folytatásául: »Nem különben minden javadat, örökségi részedet visszaadom; nem különben szeretetemet is, ne kételkedj benne.«

25b. Ták!

26b. »A valódi hős.«

26c. *Ismét* szintoly hiba, mint a 22. slókabeli *újra*. Egyébiránt az egész slóka: »Imígy megnyugtatta öcsését Nala, az igazi vitéz, ismételten megölelve elküldé saját városába.«

27. »A nisdhaitól megnyugtattott Puskara, a Jóhírűhez (Nalához) így szóla, összefogott kézzel üdvözölvén.«

28a. »Hired elenyészhetetlen legyen; élj ezer évig, a ki sat «

28c. *Trónom* olv. birtokom.

28d. *Jó és büszke*: tákok; az utóbbi idéetlen.

29a. A *köztök*-nek nincs értelme, mert Nala csak egyedül volt.

29d. »Városába,« nem *országába*. Ki v. h.: »saját embereitől kisérve.«

30. Nagy sereggel, nagy családdal
Hű szolgálák kíséretében
 Elment s arca az örömtől
 Úgy fénylett, mint a nap égen.
31. Puskarát hogy elbocsátá
 Gazdagon, vidáman épen
 Nál király, a *ritka fénynyel*
 Diszitett városba lépe.
32. (A városba hogy bement,
 Felvidámult népe bent.)
33. Városok, faluk lakói
 Böles tanácsosok csoportja *
Nagy örömben így kiáltott
Karjuk mellett összefonva:
34. „Hejh ma nekünk szép napunk van
 Városon, *mezőn falukban!*
 Eljövénk **Nál** * *üdvözölni*
 Mint Indrát az *ég dicsői!*“
35. Hogy az ünnepélynek vége **
 Szép nejeért ment Nál végre.
 Nagy sereggel Damajántít *
 Elkísérte városáig.

30 a. *Nagy családdal*: ennek nincs értelme, mert Nala adott melléje »tisztelőbeli kíséretet.« (Ehrengelcote)

30 b. Nem *arca*, hanem »teste« fénylett. A tákok ki vannak jelölve.

31. *Nál* h. olv. »a boldog«. *Ritka fénynyel* h. olv. »rendkívül«, *lépe* h. olv. »bément.«

32. Spurius vers; kár volt ki nem hagyni.

33 b. Olv. »elől menvén a ministerek.«

33 c. Nemcsak *nagy örömmel*, hanem »örömtől lelkesedve.«

33 d. A.: *mellen*, nemcsak ták, hanem hamis képzetet is ád. A »prány-dzsalir« (esdeklő, vagy hódoló gestus) abban állott, hogy kezeiket (tenyerciket) összetéve, a homlokukhoz emelték.

34. Az ered.: »Királyunk! megvan az az örömünk városon és vidéken, hogy ismét hódolunk neked, mint Indrának az Istenek.«

35. »Az örömmel telt város elcsendesedvén, a nagy ünneplés megületvén, a király Damajántít hazahozta.« Így az ered.

36. Eddig atyja városába
Volt a Bhíma karsu lánya;
Mostan elbocsátja Bhíma
Férje országába vissza.
37. Hogy * Bhaimí két fiával
Nizsadhába tére által:
Boldogan élt Nala, mint a
Nandanában a nagy Indra.
38. Dzsambu-ország sok királya
Közt *nincs fényre senki párja!*
Azt a népet *őrzi épen,*
A melynek királya régen.
Áldozatát hinti bőven
Dús marokkal, szent időben!

* * *

Mint feljebb említém, hibát is lel Nalában a bírálója. Lásuk miket.

1. A II. ének 3 slókája:

„Sáppadó arczára titkon
Bús jegyet vont bús szerelme“

bir. szerint nem adja vissza hiven az eredetit.

Nem biz' a, de az sem, a hogy ő javítja: *arcza sáppadt volt s a szerelme ellepte egész lényét.*

Az ered. ugyanis azt mondja, hogy „Ottan-ottan elhalványult hirtelen s elméje a szívébe merült.“

36 ab. = Ták.

36 cd. »És Damajantit az ő ellenséges hősöket kiirtó apja, a győzhetetlen erejű, rengeteg lelkű Bhíma megajándékozván, elbocsátá.« Tessék összevetni!

37. »Megérkezvén a Vidarbhai asszony a gyermekeivel sat. — *Két fiával*, azt írja ford., elfelejtve, V.-ének (rosszul fordított) 47-dik slókája szerint, Nalának egy fia: »Indraszéna« és egy leánya: »Indraszéna«. (nem Indraszénia) született, kiket az ikerség nem tett két *fiu*-vá. Az ered.: »Indraszénam« *szután*. Indraszénán *kanjakán*. Oly hiba, mely több a gondatlanságnál.

A 38. méltán gyanúsított slókat, akárhogy legyen fordítva, szó nélkül hagyom.

2. Azon ének 5. slókája:

„Látták lánybaráti menten
Hogy sorsa elviselhetetlen!“

sem tetszik bírálónak s igaza van, mert hű fordítása lenne: „Ilyen állapotában leány társai a jelekből (symptomákból) megismerték, hogy baja van.“ Vajjon megfelel-e ennek bir. igazítása: „*Látták barát-társai az ő magaviseletén, hogy magán kívül van,*“ „aszvasztha“ betegest, =nem normális állapotut, kornyadozót jelent, de „magánkívül létűt“ sohasem. Ez a németes kifejezés csak arra illik, a ki *ésméletét veszttette*. Aszvaszthá ex vi vocis az, „a ki nem bir magával.“

3. A 6. slókabeli tákot:

„Szívét lelkét elrablá Nál“

miből az eredetiben egy betű sines, sőt nem is lehet, igen helyesen gáncsolja bir.

4. A III. ének 14. slókájában is méltán kárhoytatja bir., hogy az egyszerű: „*növekedett a szerelme*“ így van bővítve, fordítve és nyomorékítva, (nem bir. szavai):

„nőtt szívlángja tűztolyóvá.“

De hisz ilyen példát eleget mutattam ki a fölebbiekben. Hanem abba már nem egyezhetem belé, még ha annyi nyelvész pártolja is, hogy a III. ének 14 slókájában a *szatja* „adott szót“ v. „igéretet“ tegyen. Nala csak azt igérete az isteneknek, hogy elviszi az izenetöket Damajantíhoz, t. i. hogy „kérői lesznek.“ No hát, akármí egyebet mondott volna a leánynak a kérdésére, az *hazugság* lett volna. *Szatjanycsikirsamánasz* hát semmi egyebet nem tesz, hanem: „igazat kívánván (mondani), megfőkezte felgerjedt indulatát.“ Itt felmentem fordítót a vád alól. De abban már teljesen igaza van bírálónak, hogy:

5. „Dicsekedve“ (XII. 16.) nem teheti azt, hogy *dicserve*, mint netalán kívánja ford.

6. Elvétettnek tartom bírálóval (ugyanott) a 20. slókát is,

„Ki vagy mondhatatlan fényü
Gyújtó láng szivem szerelmén?“

a hol ford. túl akart tenni költészetben a Nala szerzőjén; de bizony csak a józan eszen tett túl a 2. versben s aztán a nyelvszokáson is, mert *valamin* gyújtani nem lehet.

Hasonló történt

6. A 23. s'ólókában is, a hol „s'óbbané“ így van fordítva:

„Szép anyának szép leánya.“

Holott a leányt látta ugyan Nala, de az anyját sohasem.

7. IV. 9-ben megint igaza van, hogy: „szunksipja“ (= öszszeroppantván) nem teszi azt, hogy „teremté“, a mire, hogy mi készíthette vagy jogosíthatta fordítót, Isten tudja.

8. XII. 81. Ezt:

Nagyszerű szép az én férjem

Arca mint a tölt hold épen

roszalja bir. Nem vitatom, csak annyit mondok, hogy teméntelen máshoz képest venialis hiba.

9. Tökéletesen igaz, hogy ennek:

XIX. 30) „Látom, hogy Váhuka és Nala hasonlók a tudományban (t. i. a lóhajtásában) idéetlen fordítása:

„Annyi biztos: Nál királylyal

Van közös vonása neki.“

10. De most már ujjat húzok bírálóval, a ki ezt írja: „a XXIII. 28.-ban e van:

Menj! mi vendégek vagyunk lásd;

Igaz, hogy *dévátihayas* annyi mint a latin *hospes*“ — (kérem: *hospites*) — de ezen a helyen az egésznek összefüggéséből világosan kitűnik,“ — (kérem: *tűnik ki*) — „hogy magyarra nem a *vendég*, hanem az *idegen* szóval fordítandó. Váhuka ugyanis azt akarja mondani Késininek, hogy ők mindketten idegenek az országban és éppen ezért gyakori találkozásuk rossz hírek terjedésére adna alkalmat.“ Eddig bíráló, és eltalálta a szarva közt a tőgyit.“

Egy az, hogy a vayam (nos) kettőjökre nem vonatkozhatik, mert Késini mint házi eseléd, se *vendég* se *idegen* nem volt. Mindkettő csak Váhuka s a gazdája volt. Másodszor, ha két idegen együtt társalkodik; kinek mi baja vele s miért szúrna szemet? Ellenben 3-szor a *vendég* mint ilyen és már félig meddig ismert személy tartozott magára ügyelni, hogy botrányt ne okozzon. — Végre 4-szer az *atithi* oly specialis terminus, melynek csak a *vendég* felel meg. Az *atithi* lehet barát, szomszéd, vagy jövevény, de csupán *idegent* soha sem tesz.

Most már kettő állott előttem: vagy kitörlöm végsoraimat, vagy pedig rostába vetem a mutatványt, hadd lássam igazolva magam és mások előtt sejtelmemet. Az utóbbi alternatívára tökéllvén el magamat, elolvasám figyelmesen s az eredetivel összevetve a fordítmányt, véleményemet a következőkben nyilvánítom.

1. S'akuntalának a kéziratokban nem egy recensiója — mint nevezik — létez és ennek következtében kiadásai is különböznek egymástól. Kivánatos vala tehát, hogy a legjobbat és legteljesebbet vegye alapul a fordító. Én valamennyiét apróra nem ismerem, de vagy három a jelesebbek és legújabbak közül előttem áll nyitva s a közlött mutatványt ezekkel gondosan összenézve, nem mondhatnám, hogy választása éppen a legjobbra esett. Ha nem ismerte vagy meg nem szerezte, hibául kell tulajdonítanom a fordítónak.

2. A helytelen és gondatlan transcriptio, nevezetesen a **a** és **á** meg nem különböztetése itt is szintoly folyvást sérti a szemet és a fület, mint a Nala fordításában. Mindjárt a czímbe: „Sakuntala“ szarvas hiba van elkövetve. A név így írva és olvasva a szanszkrtban csupán csak férfit jelölhetne, mint „Nala“ és az igazi alak „Sakuntalá“ s ezt elváltoztatni oly merénylet, mint ha Római történelemben az Augustus leányát „Julia“ helyett *Julius*nak neveznék. Azért, hogy a német nagy költő, a ki nem tudott szanszkrtul, ismeretes epigrammjában rövidnek ejtette (... nenn' ich Sakuntälä dich) a végtagot, nem következik, hogy a ford., a ki tud, vízre vigye a magyar olvasót.

3. Az eredeti drámában az asszonyok és a cselédség prákrtul (nem prákritul), a mivelt férfiak szanszkrtul beszélnek. Az utóbbiak nyelve pedig, hol részint kötetlen, részint kötött beszéd. A prákrtulnak megfelelő nyelvjárás nálunk nincs, tulajdonképp egész Európában sincs, Sakuntalát épen úgy nem beszélgetheti a magyar fordító palóczoosan, mint alföldi nyelven a német, vagy patoisval a francia; de azért még is lehet igen természetesen utánozni ama különbséget. Egy francia fordító-pár (Bergaigne és Lehugeur) is utánozta annyiban, hogy a verselt helyeket versekben adta vissza; de a magyar tovább méhetne. Adhatná ugyanis a prákrtot prózában, a szanszkrt prózát jámbusokban s a lyrai díszitményt rímes versekben. De a mi fordítóknak kényelmesebb-

nek találta az egészet egy lére készíteni, azaz a dráma minden részét és stílját jámbusokba — már a milyenekbe — nyugözni. A gondolat egyébaránt nem eredeti, mert a német legújabb két fordító *Fritze* és *Lobedanz* is azt tették. Vajon mikor fog nyelvünk és irodalmunk a német majmolása mámorából kiócsudni? Most bizony még a kilátásra sincs kilátásunk! A szenvedő igealak *lesz*-el és *lett*-el alkotása s egy rakás sűrűn divatozó és inkább szaporodó mint apadó germanismus nem hagyja, hogy jobb jövőddel kecsegtessük egyhamar magunkat. Az irodalomban pedig itt a szembeszökő példa. 'Sakuntalát monoton jámbusokban kell forditnunk, mert a német is úgy tesz, Nalát apró sorokba kell rimelnünk, mert Rückert is „knittelvers“-ekben fordította s így tovább.

4. A mi a fordítás hűségét illeti, arról nem szólok előre. Ítéljen majd az olvasó a mutatvány lemásolt elejéből s ahoz csatolandó jegyzéseimből.

„Az erdőben. Föllép egy brahmán¹⁾ növendék²⁾ ki most kelt fel.³⁾

„Növ. Engem bizott meg⁴⁾ Kanva tisztelendő,
Ki zarándoklásából végre⁵⁾ megjött⁶⁾
Hogy itt a nap óráit s szakát⁷⁾

¹⁾ Nem brahmán, hanem *brahman*.

²⁾ „*Sisja*“ egyszerűen csak tanítvány (discipulus, Schüler). „Növendék (Nevendék) valamely nevelő vagy képző intézetnek serdülő tagja“ M. Ny. Szót. Az itt megjelenő személy Kanva brahmannak egyik tanítványa. A jobb kiadásokban: „Kanva'sisja“ a ki tőle a Védák olvasását tanulta s az áldozatoknál s a háztartásban is szolgálatokat tett. Az eszméket nem kell szándékosan zavarni.

³⁾ „Szuptotthita“ = álmából felvert, vagy kiócsudott.

⁴⁾ Ezt magyar így olvassa: engem bizott meg. Ford. szerint tehát arról értesíti a növendék a publicumot, hogy *kit* bizott meg Kanva? De arról kell értesítenie, hogy *mivel* bizta meg őt mestere? miért jelent meg? Jobb lesz vala: „Azzal bizott meg,“ v. hűvebben: „azt parancsolta.“ Az eredetiben is így van, sőt ott az van előbb megmondva, hogy *mit* parancsolt neki Kanva?

⁵⁾ „Végre“ (germanismus), magyarul: *valahára*. De az ered. semmit se tud róla. De biz' a „zarándoklás“-ról sem. Csak „távullét“-ről szól.

⁶⁾ Erről a sorról reménylem, ford. maga sem hiszi, hogy iambicus vers!

⁷⁾ Sületlen szószaporítás! A tanítványnak csak *egy* időtájt („vélá“) t. i. a reggeli szertartás idejét, kellett „megfigyelni“.

Figyeljem meg. Megyek hát a szabadba⁸⁾,
Megnézem, hogy van-e még hátra sok⁹⁾
Az égből¹⁰⁾?

Körülme¹¹⁾ és szétnéz.

Fájdalom!¹²⁾ Már itt a hajnal,
Egyik felől a gyógyfüvek királya
A hold¹³⁾ leszáll¹⁴⁾ nyugati bérczek ormán¹⁵⁾.
Másik felől a nap előfutárja¹⁶⁾
A vérszín¹⁷⁾ hajnal épen most tűnik fel¹⁸⁾.

⁸⁾ Hát az erdőn nem volt „szabad“-ban? Tisztásra vagy nyílt helyre (praká'sa) akar menni, a honnan a láthatárra pillanthasson.

⁹⁾ „Sok“. ták. „Megszemlélem mennyi van még hátra az éjből.“

¹⁰⁾ „Égből“. Ez a botránys hiba, azt hiszem, a javitnok vétke.

¹¹⁾ „Parikramati“, szó szerint hüven van fordítva, csakhogy, mint szín. padi útasítás, nem azt teszi, a mit magyar olvasó ért rajta. E helyt az az értelme: „úgy tesz, mintha kimenne és vizsgáldódnék.“

¹²⁾ *Hanta!* az ered. indus szótárak szerint: „interjectio, melyre az ember örömben fakad. A »fájdalom!« (germanismus) = leider! idéttlenül alkalmazott szó. — A tanítvány, a mint tisztásra jut, meglátja, hogy a nap éppen buvik fel, s örömben elkiáltja magát: »né, hiszen megvirradt.« Ez a legpraecisebb fordítása az illető szövegnek.

¹³⁾ »A gyógyfüvek ura« (pati), (nem »királya«) egyike a hold költői sok nevének, mely tökélyesen elég annak a megjelölésére; de elég a költői illúzió megölésére is, ha magyarázatul hozzá teszszük a szövegben: a »hold«. A nap istene, tudjuk, hogy *Phoebus*; de, »a nap istene Phoebus«, izetlen pleomasmus.

¹⁴⁾ Magyarul: »a hold száll le v. nyugszik el« mert actualis jelen idő. A tanítvány látja, hogy éppen »megy le« a hold.

¹⁵⁾ *Bércz*, a hegy *orma* maga. Bérczek orma, qualificálhatatlan szólam: mint e lenne: »a torony teteje csúcsa«.

¹⁶⁾ Hogy lássuk, milyen semmi szó az »előfutár«, fordítsuk, németre: *Vorcourrier*. Purabszarasz = előposta, hírnök, kengyelfutó, megelőző sat.

¹⁷⁾ »Vérszín«-nek nincs nyoma a szövegben. Az indus költő dúslakodik ugyan a jelzőkben, de ilyen tautologicus és egyszersmind hamis jelzővel nem igen találkozunk.

¹⁸⁾ A nap, hold, csillagok keltének van bizonyos pillanata, melyben mondhatni, hogy valamelyikök épen *most* tűnik fel; de a »hajnal« nem *kél*. Több ennél, hogy az ered. szöveg nem a »hajnal«-t, hanem a »napot = melynek a hajnal az előjárója« — tünteti fel, és ennek a keltével van a hold nyugta szembeállítva, nem a »hajnaléval.« Hiszen ford. is egy verssel odább »két fénygömböt« emleget.

E két fénygömbnek ily fel és letűntö
 A mig örök öszhangban váltakoznak,
 Példázza, hogy az ember életében
 Is így folyik s örök e változás.¹⁹⁾

Ezenkívül²⁰⁾

Ha eltűnik a hold az ég ívéről²¹⁾
 Szemem tovább a lótosznak virágán
 Nem édeleghet²²⁾, mert szépségeit
 Csak egy őrzi már (:) az emlékezet.²³⁾

¹⁹⁾ A hasonlatot, mely ennek a négy versnek megfelelő 'slokában foglaltatik, scholiasták és fordítók különbözőleg értik, vagy is inkább nem értik. Nem vették kellő figyelembe a verbum regenst: *nijamaté* = gátlódik, megzabolázódik, mérséklődik, melynél fogva a 'slóka értelme az, hogy »a napnak és a holdnak keltők és nyugtok idején a *fényök* mérséklődik, mint az embe-
 reket (mérsékli, fékezi) az élet forgása.« Kevés olvasóm lehet, a ki az alföld rónáin utazva, nem tapasztalta, hogy a nap és hold a láthatárhoz közel csak vörös vagy sárga tányéroknek mutatkoznak, melyek a szemet bár parányira sem vakítják. Hasonló jelenség mutatkozik India lapályain. Ki bírná kiolvasni ezt az oly természetes hasonlatot a következő fordítmányokból:

»Beider Glanz *ist sichtbar*, wenn sie aufgehen und untergehen und nach ihrem Beispiel *sollte* der Mensch *im Glück und Unglück gleich sta dhaft sein*« (Jones—Forster. Az aláhúzás az enyim).

Lássuk már most a Lobedanz német fordítását.

Wie gleicht dem Aufgang und dem Untergang
 Der beider Himmelfürsten doch das Leben,
 In dem sich Glück und Unglück wechselnd zeigt!

Legmesszebb távozott a fönnebb idézett francia:

Au levant, le soleil apparait dans sa gloire,
 Et la lune au couchant va cacher sa pâleur
 C'est le destin: naissance et mort, chute et victoire!
 Le monde est ainsi fait. Tout n'est qu'heur et malheur!

Igen de ez a lyrai részekben nem is igényel hűséget.
 És már most tessék összehasonlítani a magyart.

²⁾ A lyrica strophákat egy-egy kis áthidaló szócskával vezeti be az ered. — Az itt jelölt helyett inkább szerettem volna a fesztelenebb »asztán«-t.

²¹⁾ »Az ég ívéről«, ták. Aztán: »az ég boltjáról«, lehet mondani, de az »ég íve« helytelen.

²²⁾ Az ered. szerint nem a »lótusz virágain«, hanem lótoszokkal telt »tavon« gyönyörködik (»édeleg«) a tanítvány szeme.

²³⁾ »Még emlékezete is szép! Így az ered.

A fájdalom sulya²⁴⁾ is, melyet
 A kedves távollétén érezünk
 Fölötte nagy, majd elviselhetetlen
 Egy gyöngö lány gyöngéd szívére nézve.²⁵⁾

* * *

Ezeket megvitatva, még van egy pár utójegyzésem az ugynevezett instructiókban (szinpadi útasításokban) elkövetett hibákra.

Kettőt már tárgyaltam fönnebb; a harmadikat a mutatvány 286. lapján lelem e szavakban: „(Priyamvada) a szanszkrt nyelvhez menekül.“ — „*Á'sritja* ugyan teszi azt is: „menekülve“; de itt nincs mitől meneküljön Priyamvadá, tehát csak úgy kell érteni, hogy: „szanszkrtul beszélve“, „szanszk. nyelvvel élve“ (zum *Sanskrt greifend*, Petersb. Wört.) A mivel pedig mentegeti az időtlen szólamat ford., hogy Pr. „szeméremből“ szól szanszkrtul, abból bizony semmi sincs. Mert azt, hogy „Sakuntalá viselős“, akármely szemérmes leány elmondja szemközt leánytársának, s a mit az előbbi jelenésben Anaszúja is elmond monologjában a közönségnek. De több az, hogy Pr. jóslatot idéz, tehát úgy kell a hogy mondva volt és szintúgy szentségtelenítés lenne paraszt nyelvre fordítani az isteni szózatot. — Tovább a 288. lapon ezt olvasom: „Gautamí (Kanva böles neje.)“ — Sem a drámában, sem másutt nem lelem semmi nyomát, hogy Gautamí (eine Büsserin) felesége volna Kanvának.

²⁴⁾ *Dukkha* = bú, gyötrellem s a >súlya<, a melylyel ford. nem annyira javítani, mint verset pótolni akar, ízléstelen ták, és

²⁵⁾ még ízléstelenebb ez az utolsó sor, melyből, alig szükség mondanom, egy betű sincs az eredetiben. Hü fordítása a 'slóknának ez: >A más hatalma alatti személy a kedves távollététől született gyötrelmeit bizonyára felettébb nehezen bírja kiállani. >Ezt a 'Sakuntalára vonatkozó sajnálkozást oly finom tartózkodással hangoztatja az asketikus tanítvány, hogy nem sérti a tilalmat, melynél fogva nem lenne szabad nemi szerelmet emlegetnie. És mit tesz fordítónk? Azt, hogy durván fellebbenti a finomul szótt fátyolt; azt, a mit a tenne, a ki a Medici-Venusnak testrészeit szemérmesen fedő két kezét félre vonná. És midőn imígy csonkítja, hamisítja a szereplő jellemző vonásait, kifelejtí éppen azt, a mi a drámában nagy szerepet játszik; a mi 'Sakuntalá szerelmi vallomását sokáig gátolta s a mi most is az őt elhagyó, elfelejtő, de mégis kedves férj felkeresését tilalmazza: a gyámatyai >hatalomtól való függést.<

Dolgomat e szerint végezve nyilvánítnom kell, hogy megrovásaimmal Fiók Károly urnak sem nyelvtudományát, sem fordító tehetségét nem akarom kétségbe hozni, sőt mind a kettőt szívesen és örömezt elismerem. De kimondom azt is, hogy a gáncsolt hibák legnagyobb részét gondatlanságnak és elszármításnak tulajdonítom. Higgye el ford., hogy nekem bármely észrevételem több gond és megfontolásba került, mint neki 10 'slóka lefordítása. Ennél fogva óhajtom azt, hogy tehetségét tartós megfontolással érlelje s a „nonum prematur in annum“-ról megemlékezve, vizsgálja át szemesen minden sorát fordítmányának, hogy így lehetőleg szeplőtlen műveket hozzon létre, melynek mind a szanszkrtr irodalom barátai örvendezhessenek, mind a magyaréi méltán büszkélkedhessenek.

Brassai S.

U. I. Birálatom nyomtatása alatt új fordítása jelenék meg Nalának. Fordítója vagy is a címlap szerint „átdolgozója“ *Mihalek Manó*. Binálata sem késett a Budapesti Szemlében. Kritikusa (Sz. K.) azt itéli róla, hogy „minden tekintetben határozottabban gyöngébb a Fiók fordításánál.“ Én pedig azt állítom, hogy minden tekintetben, de különösen könnyen folyó és erőltetlen magyarságáért jóval derekabbnak és kellemesebb olvasmánynak tartom a Mihalek művét a Fiókénál. Más, elfogulatlan olvasói is hasonlóképp nyilatkoztak. Sz. K. többi gáncsaival is könnyü lenne elbánni, de itt nincs hely reá, hanem fenntartom magamnak a hozzászólást.

Br.